

‘Niemand was voorbereid op geprolongeerde afhankelijkheid’

De grootouders van nu zijn onvergelijkbaar met de grootouders van eerdere generaties. Volgens **Herman Vuijsje** en **Anneke Groen** houdt vanaf nu het zorgen voor je kinderen nooit meer op. Bas Levering was ervan op de hoogte dat het boek *Eindeloos ouderschap* eraan kwam. Hij sprak met de auteurs over het resultaat.

.....
door **Bas Levering**

Wat was de aanleiding om het boek te schrijven?

Herman: Anneke en ik spreken elkaar regelmatig over een variëteit aan onderwerpen en toen we het over de verhouding met onze kinderen en kleinkinderen hadden, beseften we ineens dat we deel uitmaakten van een trend. We wisselden gegevens uit over mensen in onze omgeving en er kwamen alsmat verhalen bij die daarbij aansloten.

Anneke: Volgens mij zeiden we tegelijkertijd: ‘Daar moeten we over schrijven.’ Vervolgens hebben we onafhankelijk van elkaar onze ideeën daarover genoteerd en toen bleek dat we – weliswaar in andere bewoordingen – precies hetzelfde hadden opgeschreven. Ook dat sloot naadloos op elkaar aan en dat gaf ons de overtuiging dat het een goed idee was.

En wat was dan het idee?

Anneke: Het ging om een verzameling van allerlei mogelijke aspecten van het

Interview

BAS LEVERING

“Onafhankelijkheid blijft de norm en dat schept ongemak bij het trekken van grenzen”

zorgen voor je kinderen en kleinkinderen en wat daar allemaal bij komt kijken. De langere bemoeienis in vergelijking met die van je eigen ouders. Hoe moeilijk of gemakkelijk het is om nee te zeggen. Hoe moeilijk het is om lastige kwesties aan de orde te stellen. Toen zijn we naar Xandra Schutte van *De Groene Amsterdammer* gegaan en die vond het onmiddellijk een goed idee.

Herman: Het gaat om een mengeling van iets wat heel gewoon is en toch heel bijzonder. Mijn dochter is een alleenstaande moeder. Éénouderschap noemen we in ons boek als een van de oorzaken waarom de grootouderlijke zorg toeneemt. En voor mij is het dus heel gewoon dat ik heel intensief in haar leven aanwezig ben, maar als ik dat met mijn eigen jeugd vergelijk is dat juist heel raar. Je moet echt even afstand nemen om te kunnen zien dat het aan de ene kant heel normaal is en aan de andere kant uiterst merkwaardig. Dat geldt voor Anneke ook.

De betrokkenheid van onze ouders was inderdaad een heel andere.

Anneke: Ja, en als je een paar stappen overslaat en er nu met mensen over praat, dan is de herkenning die de verhalen oproepen overweldigend. Dat gold natuurlijk ook voor de verhalen in *De Groene*. Werkelijk iedereen bleek ermee te maken te hebben.

Herman: Dat is niet helemaal waar. Wij zijn natuurlijk niet representatief voor alle grootouders en het is natuurlijk ook niet zo gek dat je reacties krijgt die gaan over ervaringen die sporen met de jouwe. Er was veel herkenning, maar er

waren ook mensen die zich er helemaal niet in herkenden. Ik sprak zelfs iemand die kwaad was. Er zijn vandaag de dag echt ook nog mensen die een verhouding met hun ouders hebben, zoals wij die met onze ouders hadden. Maar we constateren een onmiskenbare trend.

Bij de discussie in Spui25 over de artikelenreeks bleek er bij de aanwezige grootouders een groot ongemak te bestaan om over de problemen met de kinderen te spreken.

Herman: In het openbaar kwam er inderdaad weinig tot niets uit. Het deed me ontzettend denken aan mijn ervaring tijdens bijeenkomsten met ambtenaren. Ik heb heel veel geschreven over controversiële maatschappelijke onderwerpen en bestuurlijke aangelegenheden, decentralisatie, schaalvergroting, terugtrekkende overheid, noem het maar op. Ik heb dus heel vaak in zalen voor bestuurders en ambtenaren gestaan. Tijdens mijn provocatieve praatje oogstte ik dan alleen maar zuinige gezichten en stilte, maar na afloop gebeurde dan precies hetzelfde als wat hier gebeurde. Dan kwam men mij vertellen dat ik gelijk had en dat men het allemaal ook had meegemaakt. Nederlanders spreken over de zaken die wij in ons boek aan de orde stellen niet in het openbaar. Het zijn echt schijtluizen wat dat betreft.

Anneke: Er waren er inderdaad maar een paar die dat wel deden. Dat stel bijvoorbeeld dat vertelde dat ze ook met hun kinderen over hun seksuele leven praatten.

Een van de ontwikkelingen in de relatie tussen ouders en kinderen die jullie beschrijven is er één ten goede. Dat mag je van de toename van intimiteit toch wel zeggen. Het mooiste voorbeeld daarvan vind ik van die zestienjarige dochter die haar vader belt om te informeren of het klopt wat haar vriendje zegt, dat een man niet kan slapen als hij het niet met een meisje heeft gedaan.

Herman: Die toename van intimiteit, die openheid over van alles, zelfs over seksuele aangelegenheden, is een enorme beschavingsvooruitgang. Daar kunnen we echt blij mee zijn. Dat was in de relatie met onze ouders onvoorstelbaar.

Anneke: Ja, en het komt door de kinderen. Het zijn de kinderen die erover beginnen. Wij zullen dat zelf niet doen. Zij vinden het gewoon. Ze durven zich op dat punt gemakkelijker kwetsbaarder op te stellen.

Herman: Maar wij hebben blijkbaar toch de sfeer gecreëerd waarin dat kan. En het gaat ook over andere zaken. De manager die vertelt dat zijn zoon hem raadpleegt als hij wil weten hoe hij een sollicitatie moet aanpakken en hem zijn sollicitatiebrieven voorlegt, bijvoorbeeld.

Jullie presenteren jullie boek nadrukkelijk als journalistiek boek en

Interview

BAS LEVERING

niet als uitkomst van wetenschappelijk onderzoek. Maar de aanpak is wel degelijk systematisch. Er is een zeer uitgebreide inventarisatie van opvattingen van deskundigen.

Herman: Je zou het een kwalitatief sociologisch onderzoek kunnen noemen, maar dat vind ik altijd een beetje flauw. We zeggen heel duidelijk dat we ons best gedaan hebben, maar dat validiteit en betrouwbaarheid niet gegarandeerd zijn. Representativiteit is natuurlijk niet gegarandeerd. Wat we hebben gedaan is onze uitdijende kennissenkring bevragen. De aanmerking die je zou kunnen maken, en dat zeggen we ook, is dat het om relatief hoogopgeleide stadsbewoners gaat. Maar het gaat om de trend die we waarnemen. Als er afwijking is, zal die in de toekomst verdwijnen, want er komen steeds meer stadsbewoners en

nen de kinderen een beroep doen, omdat dat geld er gewoon is.

Herman: Daarom onderstrepen we ook dat door de trend de bestaande klassenverschillen worden gecontinueerd. De kinderen van de grootouders die financiële ondersteuning kunnen bieden, kunnen later hún kinderen ook weer ondersteunen.

De kernvraag van het boek is natuurlijk hoe het mogelijk is dat grootouders vroeger, nadat ze de opvoeding van hun kinderen hadden afgerond nadrukkelijk met zorgen stopten, en dat de grootouders van nu juist heel druk zijn met de zorg voor kinderen en kleinkinderen. Je hebt al één element genoemd – de kinderen kunnen de hulp vaak goed gebruiken – maar jullie spreken over de

steeds meer hoogopgeleide mensen.

Anneke: Maar in het panel van *Omroep Max* en de betreffende televisie-uitzending kwam toch ook een bredere groep aan het woord en die heb ik zelf ook gesproken.

De groep grootouders die jullie gesproken hebben, is niet onbemiddeld. Ook als het om de geldelijke ondersteuning gaat kun-

grootouders van nu ook als berouwvolle babyboomers.

Anneke: Wij zijn nu op een leeftijd waarop we ervaren wat onze ouders ook ervaren hebben. Onze generatie wordt gemiddeld ouder dan die van onze ouders; mijn vader overleed op zijn zestigste. Daarnaast waren de gezinnen vroeger veel groter. We zijn niet alleen veel langer jong, maar beseffen nu ook dat we misschien veel meer voor onze ouders hadden kunnen doen. We voelen wat zij gevoeld moeten hebben. We vinden het ontzettend fijn om onze kinderen en kleinkinderen te zien. Mijn moeder had elf kinderen opgevoed, dan ga je daarna niet zo snel op kleinkinderen passen en mijn grootmoeder, de moeder van mijn moeder, had 53 kleinkinderen. Dat is natuurlijk een heel andere situatie. Dat verschil met de ouders geldt voor heel veel mensen van onze generatie.

Beatrijs Ritsema beweert in jullie boek dat onze generatie twee keer de pineut is. Ik ben het niet met haar eens. Volgens mij hebben de babyboomers juist heel goed voor zichzelf gezorgd. Ze trokken zich niets aan van wat hun ouders hun voorhielden en toen ze kinderen kregen, schoot hun zorg tekort, omdat ze vonden dat ze ook een eigen leven hadden.

Anneke: Het ging Beatrijs erom te benadrukken dat de babyboomers, nu ze zelf ouders zijn geworden, niets tegen hun eigen kinderen durven zeggen en hun leven door hen laten bepalen,

“Nog nooit is een kind zo voor je aanzien

tegenover mijn kinderen niet,' wel zo assertief zijn als ze be-
weren.

Anneke: Ik denk dat het ook de cultuur is van aardig zijn voor elkaar. Er zullen best gezinnen zijn waar ze gewoon alles tegen elkaar

zeggen, ook als het om iets vervelends gaat. Wellicht hebben we de uitspraken van die mensen die het vooral aardig willen houden wel benadrukt, omdat we zelf ook zo zijn. Maar of dat goed is, is natuurlijk een tweede.

Herman: Wat we vaker zijn tegengekomen, is dat de moeders het moeilijk vinden om nee te zeggen en de vaders vervolgens ingrijpen. Het is vooral ook een moeder-dochterding.

Er staat ook een hoofdstuk in het boek onder de titel 'Cherchez la femme'. Dat vrouwen in het algemeen meer gericht zijn op het goed houden van relaties wordt hier gewoon bevestigd, al zijn de rollen hier en daar ook omgekeerd.

Herman: Bij mijzelf herken ik die aanvechting zeker. Je wilt de relatie met je dochter niet verpesten. Je wilt niet dat je kleinkind daar nadelige gevolgen van ondervindt. Mijn dochter is gelukkig heel redelijk. Ze vraagt veel, maar als het niet kan, is het ook goed. Maar dat wil niet zeggen dat het altijd ge-

makkelijk gaat en dan heb ik echt deze afweging, terwijl ik toch heel goed voor mezelf op kan komen. Het grote probleem is dat we niet voorbereid zijn op deze *double bind*. Beide generaties zijn overvallen door die geprolongeerde afhankelijkheid. Onafhankelijkheid blijft dus de norm en dat schept ook het ongemak bij het trekken van grenzen. **Anneke:** Een heel belangrijk element is wel dat je dol bent op die kleinkinderen. Die bemoeienis van grootouders was er vroeger minder. Omdat je wordt gevraagd om op te passen, of het zelf aanbiedt, zie je dus veel meer van die kleinkinderen en word je zo dol op ze alsof het je eigen kinderen zijn. Als er iets van je wordt gevraagd, doe je het bijna alleen al om die reden. Ik denk wel dat grootouders ook in een val kunnen lopen, doordat na verloop van tijd blijkt dat het te veel wordt en dat ze daarmee hun eigen leven opzij hebben gezet. Als die periode voorbij is, staan ze weer met lege handen. Op een gegeven moment – dat zie ik nu al – gaan die kleinkinderen natuurlijk hun eigen weg.

Herman: Er zit een hoofdstuk in het boek over vraag en aanbod. De relatie tussen ouders en kinderen is natuurlijk altijd mede op een economische leest geschoeid geweest, al willen wij dat tegenwoordig graag verbloemen. Maar het is toch goed om er ook op die manier naar te kijken. Er is vraag en die vraag neemt toe, om economische en andere redenen. Maar er is ook aanbod: wij leven lang, zijn gemiddeld gezond en vitaal, hebben weinig kinde-

terwijl ze destijds geen kritiek durfden te hebben op hun ouders.

Herman: Ik zou willen zeggen dat ze dat laatste juist aardig hebben weten te realiseren en dat ze de onafhankelijkheid op hun ouders echt veroverd hebben. Maar sommigen hebben spijt dat ze niet meer aandacht hebben gehad voor hun ouders. Dat geldt ook voor mij. Maar we zijn echt heel breed tegengekomen dat die assertieve baby-boomers, die inderdaad nooit enige moeite hebben gehad om hun eigen belang voorop te stellen, grote moeite hebben om grenzen te stellen als ze geconfronteerd worden met de wensen van hun kinderen. In de jaren zestig, zeventig predikten en beoefenden ze assertiviteit ten opzichte van hun ouders, hun bazen, de politiek, de kerk en andere machthebbers, maar ten opzichte van hun kinderen lukt het ze niet.

Dat is overduidelijk een heel manifeste problematiek, maar toch heb ik me afgevraagd of degenen die zeggen: 'Ik ben heel assertief, maar

het opvoeden van belangrijk geweest en je zelfrespect”

ren en veel geld, dus wij pushen onszelf, we willen nodig zijn en niet in de coulissen verdwijnen.

Als het om de vraag gaat in hoeverre de economie een rol speelt, valt me op dat jullie ervan uit lijken te gaan dat de huidige crisis eeuwig gaat duren. De vorige, die van de jaren tachtig, was onverwacht snel – eind jaren tachtig eigenlijk alweer – voorbij.

Herman: Over de jaren tachtig hebben we natuurlijk ook geschreven en we hebben geconstateerd dat de zogeheten ‘verloren generatie’, door de spectaculaire groei van de economie in de jaren negentig, gemiddeld toch nog heel aardig terechtgekomen is. Nu is er ook zo’n crisis en we zeggen dat we het gewoon niet weten. Er is sprake van automatisering, robotisering, flexibilisering en internationalisering. Van de processen die nu gaande zijn, kunnen we niet zeggen of ze zullen doorzetten. Maar als die processen doorzetten, is het duidelijk dat de jongere generaties de pineut zullen zijn. Dat is altijd zo geweest. Maar ook als de economie zich herstelt, zijn er processen die de toegenomen bemoeienis zullen prolongeren. De toename van het aantal echtscheidingen en daarmee de toename van het aantal eenoudergezinnen. Het gezin is hoe dan ook minder een eenduidige permanente eenheid. Bovendien blijft de levensverwachting toenemen en blijft het geboortecijfer laag, waardoor grootouders zich zullen blijven inzetten voor het schaarse aantal kinderen en kleinkinderen.

Op jullie vraag of ouders iets mogen terugverwachten voor hun opvoedingsinspanningen antwoorden een aantal kinderen van niet. Die vinden gewoon dat het erbij hoort. Er is er zelfs één die zegt: ‘Ik ben mijn ouders niet dankbaar, ik ben dankbaar voor de situatie.’

Anneke: Dat vind ik zelf niet zo leuk klinken als iemand dat zegt. En misschien is het ook niet helemaal waar. En degene die dit zegt, heeft wellicht in het verleden weer dingen meegemaakt met haar ouders, waardoor zij dat zegt. Het heeft natuurlijk te maken met de onderlinge verhoudingen. Als het goed geweest is dan is het vanzelfsprekend dat je iets voor je ouders doet. Maar als ouders heel oud worden, wordt de afstand natuurlijk steeds groter. Als je ouders bijna weer je kinderen worden, dan doe je het misschien meer uit verplichting.

Herman: Wat ik wel heel mooi vind is dat uit onderzoek is gebleken dat er een vorm van wederkerigheid is. Dat als ouders veel voor hun kinderen doen, kinderen ook veel voor hun ouders doen. Neem bijvoorbeeld kinderen die astma hebben gehad. Die zouden een betere band met hun ouders hebben dan andere kinderen. Ik ben zelf zo’n kind en ik herken dat zeker.

Als het om de verplichting tot dankbaarheid gaat, benadrukken jullie ook dat dat wringt. Wel denk ik dat het mogelijk is om dankbaarheid voor te leven.

Herman: Wij onderscheiden dankbaarheid en erkentelijkheid. Bij dankbaar-

heid eisen gaat het hoe dan ook om een merkwaardige contradictie. Er zijn echt geen ouders die zeggen dat zij, om reden dat hun kinderen geen dankbaarheid tonen, niets voor ze doen. Maar er zijn er wel veel die zeggen: ‘Wij doen veel en we vinden het heel jammer dat er niet meer erkentelijkheid is.’ Je wilt toch zo nu en dan horen dat je inspanningen op prijs worden gesteld. Bij dankbaarheid sta je in de schuld, bij erkentelijkheid niet. Maar of erkentelijkheid tonen nu een gevolg is van het feit dat je ouders het voorgeleefd hebben....? Het gaat toch meer om een gevoel dat gewoon spontaan in je opwelt.

Anneke: Maar het kan toch ook zijn dat je dat onbewust aangeleerd hebt gekregen.

Het komt er toch iedere keer weer op neer dat de problemen benoemd moeten worden. Ik kom even terug op die assertieve grootouders aan wie het in de relatie met hun kinderen aan assertiviteit ontbreekt.

Anneke: Ik geloof echt dat het bestaat, in staat zijn om op alle mogelijke plekken voor jezelf op te komen, maar in het geval van je eigen kinderen niet. Zo zegt Christien Brinkgreve bijvoorbeeld: ‘Ik ben op allerlei mogelijke manieren assertief, maar als het om de zorg voor mijn eigen kinderen gaat lijkt dit deel van mezelf een soort reptieldeel.’

Herman: Het probleem is natuurlijk dat we vrienden met onze kinderen willen zijn. En dan ligt het voor de hand dat we er met gemiddeld anderhalf kind

Interview

BAS LEVERING

“Bij dankbaarheid sta je in de schuld, bij erkentelijkheid niet”

prinsjes en prinsesjes van maken.

Anneke: Je zou zelfs kunnen zeggen dat we ze te veel naar de ogen hebben gezien tegen de achtergrond van hoe we zelf zijn opgevoed: veel strenger en meer afstandelijk. De relatie met onze kinderen werd wel heel bijzonder. En dat zet zich misschien wel door in deze oppasrelatie.

Herman: Je mag gerust zeggen dat kinderen in onze tijd heilig zijn geworden. Vroeger gingen er nog eens een paar dood, maar als ze groter werden betaalden ze kostgeld en daarna gingen ze de deur uit. In onze tijd lijken kinderen zo'n beetje het enige vaste morele beginsel dat we nog hebben. Ze worden ook volstrekt onschuldig geacht. Als iemand ervan verdacht wordt dat hij aan een kind zit, hangt hij al aan de hoogste boom, wat regelmatig aanleiding geeft tot valse beschuldigingen. Nog nooit is het opvoeden van een kind zo belangrijk geweest voor je aanzien én je zelfrespect. Dat is natuurlijk niet zo gemakkelijk te verenigen met het stellen van eisen aan je kinderen.

Julie leggen er ook nog eens de nadruk op dat de relatie tussen grootouders, kinderen en kleinkinderen een ongelijke is en blijft. Voor de grootouders is het contact belangrijker dan voor de kinderen en kleinkinderen. En op den duur is daar natuurlijk het empty-empty nest.

Herman: Ja, dat zie ik ook wel gebeuren op een gegeven moment. Nu zitten wij hier nog ingeklemd tussen oppas-

tiviteiten. Ik heb vanmorgen mijn kleinkind naar school gebracht en ik ga hem straks halen en jij moet straks weg, want dan gaat Anneke weer op haar kleinzoon passen.

Anneke: En dat is dan echt de mooiste dag van deze week. ★

BAS LEVERING

Vroeger waren ouders klaar met de zorg voor hun kinderen als die het huis verlieten. Tegenwoordig duurt die zorg vaak veel langer, ook als de kinderen al volwassen zijn. En die zorg gaat ongemerkt over in die voor de kleinkinderen. De inmiddels jongbejaarde babyboomers en hun kinderen vormen de eerste generaties die met deze verandering te maken krijgen. Babyboomers fungeren op grote schaal als oppas en steunen hun kinderen financieel. Die nieuwe afhankelijkheid leidt tot onzekerheden en spanningen die nog moeilijk bespreekbaar zijn.

In hun boek *Eindeloos ouderschap* gaan Anneke Groen en Herman Vuijsje op zoek naar oorzaken en gevolgen van deze veranderingen. Babyboomers wilden de afstandelijke omgangsvormen uit hun jeugd vermijden. Sloegen ze daarbij door naar het andere uiterste, door 'vrienden' te willen zijn met hun kinderen? Waar trek je de grens als je kinderen een groter beroep op je doen dan je lief is? En ben je als kind je ouders dankbaarheid verschuldigd voor hun hulp en inspanningen?

HERMAN VUIJSJE (1946) is socioloog en journalist, auteur van onder meer *Lof der dwang*, *Pelgrim zonder God*, *Tot hier heeft de heer ons geholpen* en *Correct*.

ANNEKE GROEN (1946) is journalist en programmamaker. Ze was directeur van De Rode Hoed. Over haar tv-documentaire *Doorgaan tot welke prijs?* schreef ze ook een boek.

